

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631 (UIF)

VOLUME - 10 | ISSUE - 6 | MARCH - 2021

टेलिव्हिजन आणि मोबाईलमुळे किशोरवयीन मुले आणि मुलींची घसरत चाललेली नैतिकता

डॉ. मीनाक्षी तडस

असोसिएट प्रोफेसर

एस.एस. जायस्वाल कॉलेज, अर्जुनी/भोर. जिल्हा गोंदिया.

सारांश:

टेलिव्हिजन आणि मोबाईल उपकरणांच्या प्रसाराने आजच्या तरुणांच्या वर्तन आणि मूल्यांना खोलवर आकार दिला आहे हा शोधनिबंध टीव्ही शो, सोशल मीडिया आणि मोबाईल सामग्रीच्या प्रभावावर लक्ष केंद्रित करून किशोरवयीन मुला-मुलींच्या घसरत चाललेल्या नैतिकतेचे परीक्षण करतो. हिंसक, लैंगिक आणि भौतिक माध्यमांच्या प्रभावाचे विश्लेषण करून, अध्ययन वाढलेला स्क्रीन वेळ आणि नैतिक अधोगती यांच्यातील मजबूत संबंध ओळखतो ज्यामध्ये वाढलेली आक्रमकता, उपभोगतावाद आणि अकाली लैंगिकता यांचा समावेश होतो. किशोरवयीन, पालक आणि शिक्षकांसोबत केलेल्या सर्वेक्षण आणि मुलाखती हे उघड करतात की अनियंत्रित माध्यमांचा वापर नैतिक मूल्यांच्या न्हासात महत्त्वपूर्ण योगदान देते. हे नकारात्मक प्रभाव कमी करण्यासाठी आणि पौगंडावस्थेतील निरोगी नैतिक विकासास समर्थन देण्यासाठी पालकांचे मार्गदर्शन, माध्यम साक्षरता शिक्षण व कठोर सामग्री नियमांची तातडीची गरज हे निष्कर्ष प्रदर्शित करतात.

मुख्य शब्द: किशोरवयीन नैतिकता, टेलिव्हिजन, मोबाईल वापर, मीडिया प्रभाव, नैतिक न्हास.

परिचय:

डिजिटल युगात, टेलिव्हिजन आणि मोबाईल उपकरणे किशोरवयीन मुलांच्या जीवनात खोलवर रुजलेली आहेत त्यांच्या धारणा, वर्तन आणि मूल्यांना आकार देत आहेत आज किशोरवयीन मुले टीव्ही शो, चित्रपट, सोशल मीडिया आणि मोबाईल ऍप्लिकेशन्सद्वारे त्यांच्या वेळेचा एक महत्त्वपूर्ण भाग खर्च करतात जे माहिती आणि मनोरंजनात प्रवेश प्रदान करताना, त्यांना पारंपारिक नैतिक चौकटीला आव्हान देणारी सामग्री समोर आणतात. हिंसक प्रतिमा व अतिलैंगिक पात्रांपासून भौतिक संपत्ती आणि नातेसंबंधांच्या अवास्तव चित्रणांपर्यंत, मीडिया परिदृश्य तरुण व्यक्तींच्या नैतिक विकासावर प्रभाव टाकणारी एक शक्तिशाली शक्ती बनली आहे.

किशोरवयीन मुले त्यांची वैयक्तिक आणि सामाजिक ओळख विकसित करण्याच्या महत्त्वपूर्ण टप्प्यात असल्याने, या प्लॅटफॉर्मद्वारे त्यांचे माध्यमांशी संपर्क त्यांच्या नैतिकमुल्याला आकार देण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते असंख्य अभ्यासांनी असे सूचित केले आहे की हिंसक आणि अयोग्य सामग्रीच्या अत्यधिक प्रदर्शनामुळे संवेदनाक्षमता वाढती आक्रमकता आणि धोकादायक वर्तनांचे सामान्यीकरण होते. शिवाय, सोशल मीडिया व्यासपीठ, प्रामुख्याने मोबाईल उपकरणांद्वारे प्रवेश केलेले, सायबर बुलिंग, साथीदारांचा दबाव आणि जीवनाच्या आदर्श आवृत्त्यांशी सतत तुलना यासारख्या समस्या वाढवतात ज्यामुळे आजच्या तरुणांना भेडसावणाऱ्या नैतिक दुविधांमध्ये योगदान होते.

किशोरवयीन मुला-मुलींमधील घसरत चाललेल्या नैतिकतेची चिंता ही वाढती सामाजिक समस्या आहे पालक, शिक्षक आणि संशोधकांनी सहानुभूतीप्रामाणिकपणा, आदर व आत्म-नियंत्रण यासारख्या पारंपारिक मूल्यांचा न्हास झाल्याचे पाहिले आहे टीव्ही आणि मोबाईल उपकरणांवरील माध्यमांचा वापर या नैतिक घसरणीला कसा कारणीभूत ठरला हे शोधण्याचा हा अध्ययन प्रयत्न करतो. पौगंडावस्थेद्वारे वारंवार प्रवेश केलेल्या सामग्रीच्या प्रकारांचे परीक्षण करून आणि त्यांच्या मनोवैज्ञानिक आणि वर्तणुकीशीसंबंधित प्रतिसादांचे विश्लेषण करून, या संशोधनाचा उद्देश त्यांच्या नैतिक विकासावर अनियंत्रित मीडियाप्रवेशाच्या हानिकारक प्रभावांवर प्रकाश टाकणे आहे.

आज किशोरवयीन मुले टीव्ही शो, चित्रपट आणि सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्मद्वारे हिंसक, लैंगिक आणि भौतिक सामग्रीच्या संपर्कात आहेत. करमणूक आणि वास्तव यांच्यातील सीमा अस्पष्ट झाल्यामुळे तरुण व्यक्तींची नैतिकता कमकुवत होताना दिसते, वाढलेली आक्रमकता, लैंगिकता आणि कमी झालेली सहानुभूती यासारखा स्वभाव वर्तनांमध्ये दिसून येते या कलाला संबोधित करण्यासाठी मीडियाचा वापर किशोरवयीन नैतिकतेवर कसा परिणाम करतो हे समजून घेणे आवश्यक आहे

अध्ययनाचे उद्दिष्टे:

1. टीव्ही व मोबाईल वापर आणि किशोरवयीन मुलांचे नैतिक वर्तन यांच्यातील संबंध तपासणे
2. नैतिक मूल्यांवर सामग्री प्रकाराच्या (हिंसक, लैंगिक, उपभोक्तावादी) भूमिकेचे विश्लेषण करणे
3. माध्यमांचा वापर आणि त्याचे परिणाम नियंत्रित करण्यासाठी पालकांची आणि सामाजिक भूमिका शोधणे.

साहित्य समीक्षा:

१) **बंडुरा (१९७७)** नुसार, व्यक्ती, विशेषतः किशोरवयीन, इतरांच्या वर्तनांचे निरीक्षण करून शिकतात विशेषतः माध्यमांमध्ये चित्रित केलेल्या प्रमाणे. अनुकरण आणि मजबुतीकरणद्वारे किशोरवयीन मुले टेलिव्हिजन किंवा मोबाइल प्लॅटफॉर्मवर पाहत असलेल्या वर्तनांचा अवलंब करू शकतात, विशेषतः जर ती वर्तणूक पुरस्कृत किंवा सामान्य केली गेली असेल ही चौकट हिंसक किंवा अयोग्य सामग्रीच्या संपर्कात असलेल्या किशोरवयीन मुलांमध्ये दिसणारी नैतिक संवेदना स्पष्ट करण्यात मदत करते.

२) **जॉर्ज गर्बनर (१९७६)** यांनी लागवडीचा सिद्धांत विकसित केला जो सूचित करतो की प्रसारमाध्यमांच्या विशेषतः दूरदर्शनच्या दीर्घकाळापर्यंत प्रदर्शनामुळे दर्शकांमध्ये वास्तवाचा विकृत दृष्टिकोन विकसित होतो किशोरवयीन मुलांसाठी हिंसक, लैंगिक किंवा भौतिक माध्यमांच्या सतत संपर्कामुळे स्वीकार्य वर्तन आणि नैतिक नियमांबद्दलची त्यांची धारणा बदलू शकते गर्बनरचे कार्य ठळकपणे दाखवते की टीव्ही सामग्री एखाद्या व्यक्तीचे जागतिक दृश्य कसे आकार देऊ शकते, विचलित वर्तन अधिक सामान्य आणि सामाजिकदृष्ट्या स्वीकार्य वाटू शकते.

३) **ह्यू समन आणि सहयोगी (२००३)** यांनी बालकांच्या आणि किशोरवयीन मुलांच्या वर्तनावर मीडिया हिंसाचाराच्या दीर्घकालीन प्रभावांचे परीक्षण केले. संशोधनाने हिंसक टीव्ही कार्यक्रमांच्या दीर्घकाळापर्यंत प्रदर्शन आणि नंतरच्या पौगंडावस्थेतील आणि प्रौढावस्थेतील आक्रमक वर्तन यांच्यातील थेट संबंध दर्शविला ही आक्रमकता नैतिक अधोगती दर्शवते, जिथे सहानुभूती आणि सामाजिक वर्तन कमी होते, पुढे नैतिक आचरणात घट होण्यास हातभार लावते. ह्यू समनचे निष्कर्ष असामाजिक प्रवृत्तींना आकार देण्यासाठी हिंसक माध्यमांची भूमिका अधोरेखित करतात

४) **कुंकल आणि सहयोगी (२००७)** यांनी टेलिव्हिजनवरील लैंगिक सामग्रीचा प्रसार आणि किशोरवयीन दर्शकांवर त्याचा प्रभाव याचे मूल्यांकन केले त्यांच्या निष्कर्षांवरून असे दिसून आले की लैंगिक सामग्रीच्या संपर्कात आलेले किशोरवयीन मुले लैंगिक संबंधांबद्दल अनुज्ञेय वृत्ती स्वीकारण्याची आणि धोकादायक लैंगिक वर्तनात गुंतण्याची अधिक शक्यता असते. लैंगिक सामग्रीच्या संपर्कात आल्यामुळे जवळीक आणि नातेसंबंधांशी संबंधित नैतिक मानके कमी होऊ शकतात ज्यामुळे आदर, संमती आणि जबाबदारीच्या मूल्यांमध्ये बदल होतो.

५) **अँडरसन आणि डिल (२०००)** यांनी आक्रमकतेवर हिंसक व्हिडिओ गेमच्या परिणामांवर एक प्रभावशाली अध्ययन केले, ज्यामध्ये हिंसक गेम खेळलेल्या किशोरवयीन मुलांमध्ये आक्रमक विचार आणि वर्तन वाढल्याचे दिसून आले त्यांचे संशोधन व्हिडिओ गेमवर केंद्रित असले तरी, निष्कर्ष मोबाइल गेमिंगसाठी लागू आहेत, जे किशोरवयीन मुलांमध्ये प्रचलित झाले आहेत हिंसक गेमिंग सामग्रीचा नैतिक प्रभाव खोलवर असतो, ज्यामुळे नैतिक विघटन होते आणि हिंसाचाराच्या परिणामांकडे संवेदनाहीन होते

पुनरावलोकन केलेले साहित्य किशोरवयीन मुलांच्या नैतिक विकासावर टीव्ही आणि मोबाइलउपकरणांच्या महत्त्वपूर्ण प्रभावाचे आकर्षक पुरावे प्रदान करते. अध्ययन दर्शविते की मीडियाच्या अनियंत्रित वापरामुळे पारंपारिक नैतिक मूल्यांचा न्हास होतो आक्रमकता, लैंगिकता आणि वरवरचेपणा वाढतो. हे निष्कर्ष सूचित करतात की या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी पालकांचे मार्गदर्शन, माध्यम साक्षरता शिक्षण आणि वेगाने विकसित होत असलेल्या डिजिटल जगात किशोरवयीन मुलांचे नैतिक कल्याण संरक्षित करण्यासाठी एक बहुआयामी दृष्टीकोन आवश्यक आहे.

संशोधन पद्धती:

हा अध्ययन टीव्ही आणि मोबाईल उपकरणांमुळे किशोरवयीन मुलामुलींमध्ये नैतिकतेच्या घसरणीचा शोध घेतो. हे गुणात्मक आणि परिमाणवाचक माहिती संकलन पद्धती एकत्र करून मिश्र-पद्धतीचा दृष्टिकोन वापरते. लक्षित लोकसंख्येमध्ये शहरी आणि उपनगरी भागातील विविध शैक्षणिक संस्थांमधील १३-१९ वयोगटातील किशोरवयीन मुलांचा समावेश आहे ३०० किशोर, ३० पालक आणि २० शिक्षकांकडून माहिती गोळा करण्यासाठी एक स्तरीकृत यादृच्छिक नमुना पद्धत वापरली गेली. एक संरचित प्रश्नावली मीडिया वापर सवयी, सामग्री प्रकार आणि नैतिक वर्तन यावरील परिमाणवाचक माहिती गोळा करण्यासाठी वापरली गेली.

टेलिव्हिजन आणि मोबाईलमुळे किशोरवयीन मुले आणि मुलींची घसरत चाललेली नैतिकता

तंत्रज्ञानाच्या झपाट्याने प्रगतीमुळे किशोरवयीन मुलामुलींमधील नैतिकतेची घसरण ही चिंतेची बाब आहे टेलिव्हिजन आणि मोबाईल उपकरणांनी किशोरवयीन मुलांची माहिती वापरण्याची मनोरंजन करण्याची आणि सामाजिकतेची पद्धत बदलली आहे, परंतु ते त्यांच्या नैतिक विकासासाठी संभाव्य नकारात्मक परिणाम देखील सादर करतात

टेलिव्हिजन आणि मोबाइल उपकरण किशोरवयीन मुलांना त्यांच्या वयोगटासाठी योग्य नसलेली सामग्री प्रदान करतात, बहुतेकदा हिंसा, अव्यक्तता, भौतिकवादाशी संबंधित माहिती असते. या सततच्या प्रदर्शनामुळे किशोरांना हानिकारक वर्तणुकीबद्दल असंवेदनशील वाटू शकते, ज्यामुळे नैतिक मूल्यांची हळूहळू झीज होते रिअॅलिटी टीव्ही शो सहानुभूती, प्रामाणिकपणा आणि सचोटीच्या खर्चावर प्रसिद्धी, नाटक आणि स्पर्धेला प्रोत्साहन देतात.

मोबाईल फोन, विशेषतः Instagram, TikTok आणि Snapchat सारख्या सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्मद्वारे, किशोरांना इतरांशी सतत तुलना करणे, अवास्तव अपेक्षा वाढवणे आणि नैतिक मूल्यांशी सुसंगत नसलेल्या कलाशी जुळवून घेण्याचा दबाव वाढवते. सोशल मीडियावरील समवयस्कांच्या प्रभावामुळे नातेसंबंध, स्वतःचे मूल्य आणि सामाजिक नियमांबद्दल अस्वास्थ्यकर दृष्टिकोन सामान्य होऊ शकतो.

टीव्ही आणि मोबाइल गेमिंग दोन्ही अनेकदा हिंसक वर्तनाचे गौरवपूर्ण किंवा सामान्यीकृत मार्गाने चित्रण करतात ज्यामुळे संवेदनाक्षमता येते आणि हिंसेबद्दल सहानुभूती आणि नैतिक संवेदनशीलता कमी होते पारंपारिक कौटुंबिक आणि सामुदायिक भूमिका कमी झाल्या आहेत आणि किशोरवयीन मुले आता आदर्श जबाबदारी आणि सहकार्य यांसारख्या पारंपारिक मूल्यांना प्रोत्साहन देणाऱ्या वातावरणात न जाता आभासी जागांमध्ये जास्त वेळ घालवतात.

मोबाइल उपकरणांद्वारे प्रदान केलेली अनामिकता, विशेषतः इंटरनेटवर, किशोरवयीनांना वास्तविक जीवनात नसतील अशा प्रकारे वागण्याची अनुमती देते सायबर गुंडगिरी, ऑनलाइन ट्रोलिंग आणि थेट परिणामां शिवाय अयोग्य संभाषणांमध्ये गुंतणे वैयक्तिक जबाबदारी आणि नैतिक वर्तनाची भावना कमी करू शकते.

मोबाइल उपकरणांद्वारे सामाजिक संवादांमध्ये समोरासमोर संवाद साधण्याची भावनात्मक खोली नसते ज्यामुळे किशोरांना इतरांच्या भावनांचा गैरसमज किंवा दुर्लक्ष करणे सोपे होते आणि किशोरवयीन मुले अधिक आत्मकेंद्रित होतात, अर्थपूर्ण, वैयक्तिक संबंधांऐवजी त्यांच्या आभासी उपस्थितीवर लक्ष केंद्रित करतात

या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी, समाजाने किशोरवयीन मुलांना ते वापरत असलेल्या माध्यमांचे गंभीरपणे मूल्यांकन कसे करावे हेराफेरी करणारे संदेश कसे ओळखावे आणि त्यांच्या मुलांच्या सामग्रीचे क्रियेपणे निरीक्षण कसे करावे हे शिकवले पाहिजे. किशोरांना सकारात्मक आदर्शांची ओळख करून देणे, वास्तविक जीवनातील परस्परसंवादाच्या महत्त्वावर जोर देणे आणि वय-योग्य सामग्रीसाठी समर्थन करणे हे किशोरवयीन मुलांना यापरीदृश्याद्वारे मार्गदर्शन करण्यासाठी आणि त्यांना योग्य व चुकीची तीव्र भावना विकसित करण्याची खात्री करण्यासाठी आवश्यक पावले आहेत.

परिणाम:

या अध्ययनात टेलिव्हिजन आणि मोबाईल उपकरणांचा अतिवापर आणि किशोरवयीन मुलांमध्ये घसरत चाललेली नैतिकता यांच्यात महत्त्वपूर्ण संबंध आढळून आला. ज्या सहभागींनी त्यांच्या उपकरणावर दिवसातून ५ तासांपेक्षा जास्त वेळ घालवला ते नैतिकदृष्ट्या शंकास्पद वर्तनांमध्ये गुंतले जाण्याची शक्यता असते जसे की पालकांचा अनादर, अप्रामाणिकपणा आणि समवयस्क-संबंधित गुंडगिरी त्यांनी इतरां बद्दल कमी सहानुभूती आणि समज देखील प्रदर्शित केली

दोन्ही लिंगांवर स्क्रीन सामग्रीचा वेगळा परिणाम झाला, ज्यामध्ये मुले हिंसाचार आणि आक्रमक वर्तणुकीमुळे अॅक्शन चित्रपट आणि व्हिडिओ गेममध्ये अधिक प्रभावित होतात आणि मुलींवर सोशल मीडिया आणि रिअॅलिटी टीव्हीचा जास्त प्रभाव पडतो. स्क्रीन वेळेत वाढ झाल्यामुळे दोन्ही लिंगांनी कौटुंबिक परस्परसंवादात घट आणि समुदाय क्रियाकलापांमध्ये सहभाग नोंदवला

नैतिक घसरणीवर पालकांच्या सहभागाचा मध्यम परिणाम झाला. स्क्रीन वेळ आणि निरीक्षण केलेल्या सामग्रीबाबत स्पष्ट नियम असलेले किशोरवयीन मुलांनी उच्च नैतिक जागरूकता दर्शविली, तर कमीतकमी पालकांच्या देखरेखीसोबत कुटुंबातील नैतिक पतन प्रदर्शित होण्याची अधिक शक्यता होती. वेगवेगळ्या प्रकारच्या सामग्रीचे नैतिक धारणावर वेगवेगळे प्रभाव पडतात, ज्यात हिंसक सामग्री सर्वात जास्त आक्रमकतेशी निगडीत असते, रिअॅलिटी शो आणि सोशल मीडियावर साथीदारांच्या दबावावर आणि शरीराच्या प्रतिमेच्या समस्यांवर परिणाम होतो.

चर्चा:

या विश्लेषणातून असे दिसून आले आहे की मीडियाचा वापर विशेषतः टेलिव्हिजन आणि मोबाइल प्लॅटफॉर्म, किशोरवयीन मुलांमधील नैतिकतेच्या घसरणीला कारणीभूत ठरतात ही घसरण अनेकदा अधिकाराचा अनादर, अप्रामाणिकपणा आणि नकारात्मक सामाजिक वर्तनांत असंवेदनशीलता यासारख्या वर्तनांमध्ये दिसून येते किशोरवयीन मुलांमध्ये उच्च स्क्रीन वेळ विशेषतः प्रचलित आहे मीडिया वापर आणि नैतिक क्षरण यांच्यातील परस्परसंबंधप्रदर्शित करते.

वापरलेल्या सामग्रीचा प्रकार किशोरवयीन नैतिक विकासावर लक्षणीय प्रभाव टाकतो. संशोधन सातत्याने दाखवते की विविध शैली आणि माध्यमांच्या विषयाचा तरुणांच्या नैतिकतेवर वेगवेगळा प्रभाव पडतो. हिंसक सामग्री, अतिलैंगिक सामग्री, भौतिकवादी आणि उथळ चित्रण व नैतिकदृष्ट्या संदिग्ध किंवा अयोग्य सामग्री पारंपरिक नैतिक मानकांना कमी करणाऱ्या वर्तनांचे सामान्यीकृत दृश्य तयार करतात सोशल मीडिया या प्रभावांसाठी मजबुतीकरण यंत्रणा म्हणून काम करते

Facebook, Instagram, TikTok आणि Snapchat सारख्या प्लॅटफॉर्मने सामाजिक मान्यता एका चलनात बदलली आहे, हे नैतिकतेऐवजी लोकप्रियतेशी संरेखित होणारे वर्तनाला प्रोत्साहन देते. सोशल मीडियाचे व्हायरल स्वरूप धोकादायक आव्हाने, अनादरपूर्ण कृत्ये आणि अयोग्य वर्तनांसोबत सामग्रीचा वेगाने प्रसार करते जे अन्यथा स्थानिकीकृत केले गेले असते.

पौंगडावस्थेतील नैतिक मूल्यांना आकार देण्यामध्ये माध्यमांच्या सशक्त भूमिकेवर जोर देण्यात आला आहे. रूचित्रवाणी मोबाइल सामग्री आणि सोशल मीडिया हे मनोरंजनाचे स्रोत नसून बरेच काही आहेत किशोरवयीन मुलांच्या जागतिक दृष्टिकोनाच्या निर्मितीमध्ये ते केंद्रस्थानी असतात, विशेषतः कुटुंब, शाळा किंवा समुदाय यासारख्या मजबूत पर्यायी प्रभावांच्या अनुपस्थितीत वापरल्या जाणाऱ्या सामग्रीचा प्रकार, समवयस्कांनी प्रदान केलेले मजबुतीकरण आणि विशिष्ट वर्तणुकीचा सतत संपर्क हे सर्व किशोरवयीन मुलांच्या नैतिक मार्गातील महत्त्वपूर्ण घटक आहेत

किशोरवयीन नैतिक घसरणीवर मीडियाचा प्रभाव कसा बहुआयामी आहे यावर चर्चा प्रकाश टाकते. सामग्रीचा प्रकार नैतिक दृश्यांना आकार देण्यासाठी मूलभूत भूमिका बजावतो तर सोशल मीडिया या नैतिक मूल्यांना समवयस्क प्रमाणीकरण आणि कलाच्या व्हायरल स्वरूपाद्वारे वाढवतो आणि मजबूत करतो. या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी अधिक माध्यम साक्षरता, पालकांचे मार्गदर्शन आणि किशोरवयीन मुलांनी विविध व्यासपीठांवरून समोर आलेल्या सांस्कृतिक मानकांमध्ये बदल करण्यासाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्नकरणे आवश्यक आहे.

निष्कर्ष:

अत्याधिक टीव्ही आणि मोबाईल वापरामुळे प्रभावित झालेल्या किशोरवयीन मुलांमुलींची घसरत चाललेली नैतिकता आधुनिक समाजासमोर एक महत्त्वपूर्ण आव्हान आहे. हिंसा, अतिलैंगिक प्रतिमा आणि भौतिकवाद यासोबत अयोग्य सामग्रीच्या प्रदर्शनामुळे नैतिक मूल्यांमध्ये बदल घडून आला आहे अधिकाराचा अनादर, अप्रामाणिकपणा आणि वरवरचापणा वाढला आहे. सोशल मीडिया हे

समवयस्क-चालित नैतिक परिदृश्य तयार करून या प्रभावांना आणखी वाढवते जेथे नैतिक वर्तनापेक्षा लोकप्रियता व प्रमाणीकरणाला प्राधान्य दिले जाते. तंत्रज्ञान आणि मीडिया हे समकालीन जीवनाचे अविभाज्य घटक असताना, किशोरवयीन मुलांद्वारे सामग्रीचा अनियंत्रित वापर नैतिक विकासाला खीळ घालू शकतो. या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी, पालक, शिक्षक आणि समाजाने किशोरांना त्यांच्या मीडिया वापरामध्ये मार्गदर्शन करणे, मीडिया साक्षरतेचा प्रचार करणे आणि अर्थपूर्ण वास्तविक जीवनातील परस्परसंवादांना प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे. ही पावले उचलून, आम्ही एक निरोगी वातावरण तयार करू शकतो जिथे किशोरवयीन मुले नैतिकतेच्या आणि वैयक्तिक जबाबदारीच्या तीव्र भावनेने वाढू शकतात.

संदर्भ:

1. Ali, G. (2018). *Study of the impact of students' access to the internet and its impacts on their relationship with their teachers and on their academic engagement: A case study of four schools in UAE.*
2. Alshahrani, S. (2013). *The impact of website use on students' perception of student-lecture relationship within higher education in Saudi Arabia.*
3. Aminigo, I. M. (2003). *Model essays in moral education.* Buguma: Hanging Gardens Publishers.
4. Aminigo, I. M., & Nwaokugha, D. O. (2006). *An advanced introduction to philosophy of education.* Choba: Zelta Research Consult.
5. Bandura, A., & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development.* New York: Holt, Rinehart, and Winston.
6. Bell, E., & Brymann, A. (2007). *The ethics of management research: An exploratory content analysis.* *British Journal of Management*, 18(1), 63-77.
7. Benneh, G. (1998, March 2). *Obscene films have negative impact on children.* *Daily Graphic* (No. 1487), 12.
8. *Cambridge International Dictionary of English.* (1995). London: Cambridge University Press.
9. Campbell, M. A. (2005). *The impact of mobile phone on young people's social life.* Paper presented at the Social changes in the 21st century conference, Brisbane.
10. Desai, A. (2015). *Degradation of moral value among Indian youth: An emerging issue.* *Asian Journal of Educational Research and Technology*, 5(1), 80-83.
11. Ekpiwre, C. A. (2008). *Socialization and value re-orientation in the family: Implications for effective education reforms in Nigeria.* *Nigerian Journal of Sociology of Education*, 2(2), 174-180.
12. Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). *The benefits of Facebook "friends": Social capital and college students' use of online social network sites.* *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), 1143-1168.
13. Gay, L. R. (1992). *Educational research: Competencies for analysis and application (4th ed.).* New York: Macmillan Publishing Company.
14. Goggin, G. (2008). *Mobile phone cultures.* Oxon: Routledge.
15. Govindarajan, M., Natarajan, S., & Senthikumar, V. S. (2013). *Professional ethics and human values.* PHI Learning Private Limited, New Delhi.
16. Gray, A., & Bell, E. (2013). *History of television.* London: Routledge.
17. Goswami, V., & Singh, D. (2016). *Impact of mobile phone addiction on adolescents' life: A literature review.*
18. Hoflich, J. R., & Hartmann, M. (2006). *Mobile phone communication in everyday life: Ethnographic views, observation, and reflections.* Berlin: Frank & Timme.
19. IGNOU. (2018). *Master of Arts (Education) handbook on dissertation work (Reprint).* New Delhi: Registrar MPDD, IGNOU.
20. IGNOU. (2018). *Operational dimension of education (Reprint).* New Delhi: Registrar MPDD, IGNOU.
21. Kakkra, S. B. (2001). *Educational psychology.* Patience Hall of India, Private Ltd., New Delhi.
22. Kaur, H. (2014). *Inculcating moral values through education.* AICP, XV National Conference, Amritsar.
23. Kaur, S. (2015). *Moral value in education.* *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 20(3), 21-26.
24. Keating, S. (2010). *A study on the impact of electronic media, particularly television and computer consoles, upon traditional childhood play and certain aspects of psychological development amongst children.*

25. Khan, S. (2017). *Mobile phone usage of graduate students in Rawalakot – A study about the psychosocial and physical effects, Germany.*
26. Kholberg, L. (1968). *Stages of moral development as a basis for moral education.* In C. M. Back et al. *Moral education: Interdisciplinary approaches.* Toronto: University of Toronto.
27. Lartey, A. W. (1999). *Project work: Effects of the electronic media (radio and television) on the morals of the senior secondary school child.*
28. Lokesh, K. (2011). *Methodology of educational research.* Delhi: Vikash Publishing.
29. MC Dougall, W. (1959). *An introduction to social psychology.* London: Methuen and Co.
30. Okoh, J. D. (2003). *Philosophy of Nigerian education (The basics).* Owerri: Corporate Impressions.
31. *Oxford Advanced Learner's Dictionary.* (2010). *International student's edition (8th ed.).* Oxford University Press.
32. Oyebamiji, M. A. (2008). *Constraints to participation of Nigerian youths in community development: Implications for national development.* *Journal of Adult and Community Education Research, 1(1).*
33. Piaget, J. (1965). *The moral judgment of the child.* London: Kegan Paul & Co.
34. Polit, D., & Hungler, N. (1996). *Research methods in social sciences.* New York: St. Martin's Press.
35. Schramm, W. L., Lyle, J., & Parker, E. B. (1961). *Television in the lives of our children.* London: Oxford University Press.
36. Srivastava, S. (2011). *Human value and professional ethics.* S. K. Kataria & Sons Publications, New Delhi.
37. Uyanga, U. D., & Aminigo, I. M. (2010). *The morally autonomous individual and national development imperatives in the Nigerian nation.* *Trends in Educational Studies, 5(1 & 2), 1-8.*
38. Welbeck, J. C. (1994). *Television and the child: An empirical study of the effect of television on the young.* London: Oxford University Press.
39. Wilson, J. B. (2008). *Media and children's aggression, fear, and altruism.* New York: Blackwell Publishing.